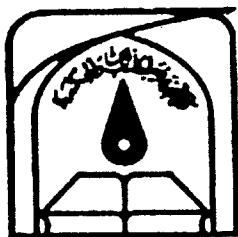
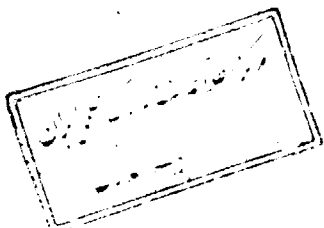

۱۳۷۸ / ۸ / ۳۰

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته فلسفه و کلام اسلامی

تقریر و تحلیل انتقادی ادراک عقلی

از نظر ابن سینا، ابن رشد

فخر رازی

مجید سرآبادانی

4289

استاد راهنما

جناب آقای دکتر رضا اکبریان

استاد مشاور

جناب آقای دکتر محسن کدیور

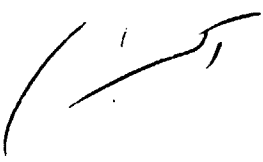

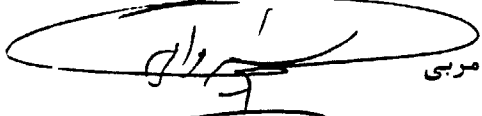

شهریور ۱۳۷۸

۲۷۰۷۲

تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم/آقای مجید سرآبادانی

تحت عنوان تقریر و تحلیل انتقادی ادراک عقلی از نثر ابن سینا، ابن رشد، فخر رازی
را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کنند.

اعضا	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضا هیئت داوران
	استادیار	جناب آقای دکتر رضا اکبریان	۱- استاد راهنما
	مربی	جناب آقای دکتر محسن کدیور	۲- استاد مشاور
	استادیار	جناب آقای دکتر قاسمعلی کوچنانی	۳- استاد ناظر
	مربی	حجت الاسلام علی شیروانی	۴- استاد ناظر
		جناب آقای دکتر سیدمحمد علی حجتی استاد یار	۵- نماینده تحصیلات تکمیلی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / دکتری نگارنده در رشته فلسفه و کلام اسلامی است که در سال ۱۳۷۸ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی / مشاوره / جناب آقای دکتر / مشاوره / جناب آقای دکتر محسن کدیور از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصل کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب مجید سرآبادانی دانشجوی رشته فلسفه و کلام اسلامی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

تقدیم به

عزیز زهراى اطهر

حضرت حجّة بن الحسن العسکری (عج)

با سپاس فراوان از پدر و مادر ارجمندم
که هر آنچه خداوند متعال به این حقیر عطا فرمود،
به لطف فداکاریها و دعاهاى خیر ایشان بود.

چکیده مطالب

↓ کیفیت حصول ادراکات عقلی و نحوه واقع‌نمایی آنها از موضوعات مهم در فلسفه و کلام است. در این باره نظریات متفاوتی از سوی فلاسفه و متکلمان ارائه شده است. ابن‌سینا، فیلسوف بزرگ مشائی در جهان اسلام، پیدایش ادراکات عقلی را بر ادراکات حسی و خیالی مبتنی می‌کند و مطالعه صور ادراکی جزئی را به منظور حصول استعداد نفس در اتصال با عقل فعال امری ضروری می‌داند. او قائل به مراتب چهارگانه هیولانی، بالملکه، بالفعل و مستفاد برای نفس ناطقه است. از نظر او وصول به مرتبه عقل مستفاد، که همان مرتبه دریافت معقولات و مطالعه بالفعل آنهاست، مستلزم ارتباط با عقل فعال است. ابن‌سینا عقل فعال را حافظ و مفیض صور عقلی می‌داند. او اتحاد عقل را با معقولات و با عقل فعال انکار می‌کند و عقل فعال را در آخرین مرتبه از سلسله عقول خارج از نفس قرار می‌دهد. از آنجا که عقل فعال افاضه‌کننده صور نوعیه نیز هست لذا می‌تواند صور عقلیه مطابق با واقع و نفس الامر را بر نفس ناطقه افاضه نماید. از نظر ابن‌سینا خطای در اندیشه از رهنمی‌های قوه متخیله حاصل می‌شود و با استفاده از موازین منطقی می‌توان به شناخت صحیح دست یافت.

ابن‌رشد، شارح معروف ارسطو نیز حصول ادراکات عقلی را متوقف بر ادراکات حسی و خیالی می‌داند. او صور ادراکی را به معانی کلی و معانی شخصی تقسیم می‌کند و ادراک شخصی را شامل ادراکات حسی و خیالی می‌داند. از نظر ابن‌رشد، ادراک عقلی توسط نفس ناطقه که عقل نامیده می‌شود تحقق می‌یابد و بر ادراک معانی عام مجرد از هیولی اطلاق می‌گردد. او در پیدایش ادراکات عقلی بر وجود عقل فعال تأکید می‌کند. از نظر ابن‌رشد عقل فعال فقط محرک عقل هیولانی است که با معقول ساختن صور ادراکی خیالی، موجب به فعلیت رسیدن عقل هیولانی می‌شود. او اشاره‌ای به این مطلب ندارد که عقل فعال، حافظ صور عقلی است. ابن‌رشد به پیروی از ارسطو، نفس را صورت منطبق در ماده می‌داند، از این رو قول به حدوث و فنای آن را می‌پذیرد، لیکن بر اساس تقیدات شرعی خود، این عقیده را می‌پذیرد که نفس، امری باقی است.

فخر رازی، متکلم بزرگ اشعری، اگرچه همانند ابن سینا و ابن رشد نفس را در ابتدای خلقت آن فاقد هرگونه ادراک و معرفتی معرفی می‌کند لیکن از دو جهت به مخالفت با ایشان بر می‌خیزد؛ جهت اول اینکه او علم و ادراک را حالتی اضافی می‌داند که از اضافه نفس با اشیاء حاصل می‌شود و تحقق آن مشروط به حصول صورت ادراکی در نفس است. جهت دوم اینکه از نظر او، نفس از راه تفکر و استنتاجهای منطقی به تکثیر معلومات می‌پردازد و در کسب معلومات، نیازی به عقل فعال وجود ندارد. فخر رازی قوای مختلف حس و خیال را آلات و شرایط حصول معرفت می‌داند. از نظر او ادراکات مختلف حسی، خیالی، وهمی و عقلی، انواع مختلف ادراک اند نه مراتب مختلف تجرید. قوای عامله و عالمه و مراتب چهارگانه عقل نیز از نظر فخر رازی به منزله استعداد نفس در تدبیر بدن و دریافت علوم تلقی می‌شوند.

کلیدواژه: ادراک، عقل، عقل فعال، نفس ناطقه.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
کلیات تحقیق	۲
فرضیات تحقیق	۲

فصل اول

ادراک عقلی از نظر ابن سینا

مدخل	۴
۱-۱. بخش اول
عقل و اطلاعات آن	۵
۱-۱-۱. عقل عملی و عقل نظری	۵
۱-۱-۲. مراتب عقل نظری	۷
عقل هیولانی	۸
عقل بالملکه	۹
عقل بالفعل	۱۰
عقل مستفاد	۱۱
عقل قدسی	۱۲
۱-۱-۳. عقل فعال	۱۴
عقل محض	۱۸

.....	۲-۱. بخش دوم
۲۰.....	اقسام صور ادراکی
۲۲.....	۱-۲-۱. ادراکات حسی، خیالی، وهمی
۲۳.....	ادراکات اولیه و ثانویه
۲۴.....	۲-۲-۱. ادراکات عقلی
۲۵.....	تصورات بدیهی یا معقولات اولیه تصویری (مبادی تصویری)
۲۶.....	کلیات مفرده
۲۶.....	تصدیقات بدیهی یا معقولات اولیه تصدیقی (مبادی تصدیقیه)
۲۷.....	معقولات ثانیه منطقی
۲۸.....	تصورات مکتسبه
۲۹.....	تصدیقات مکتسبه
.....	۳-۱. بخش سوم
۳۱.....	کیفیت حصول صور عقلی
۳۱.....	۱-۳-۱. ذاتی نبودن علوم برای نفس
۳۲.....	۲-۳-۱. عوامل مؤثر در پیدایش ادراکات عقلی
۳۴.....	صور جزئی حسی و خیالی
۳۶.....	قوای ادراکی حیوانی
۳۷.....	مطالعه صور جزئی توسط عقل
۴۰.....	عقل فعال
۴۳.....	صفای نفس
۴۴.....	اشتغالات بدنی

- تدریجی بودن حصول صور عقلی ۴۵
- ۳-۳-۱. علم تفصیلی و علم اجمالی ۴۶
- ۴-۳-۱. نظر ابن سینا در باره کیفیت حصول ادراکات عقلی ۴۷
- ۴-۱. بخش چهارم
- ماهیت صور عقلی ۵۴
- ۴-۱-۱. عرضی بودن صورت عقلی ۵۴
- ۴-۱-۲. کلی بودن صورت عقلی ۵۸
- تفاوت‌های کلی و جزئی باکل و جزء ۶۱
- ۴-۱-۳. تجرد صورت عقلی ۶۱
- ۵-۱. بخش پنجم
- مدرک صور عقلی و خصوصیات آن ۶۷
- ۵-۱-۱. تجرد قوه مدرکه ۷۱
- برهان اول ۷۱
- برهان دوم ۷۲
- برهان سوم ۷۲
- ۵-۱-۲. عدم نیاز به آلت ادراکی مادی ۷۲
- برهان اول ۷۳
- برهان دوم ۷۵
- برهان سوم ۷۶
- ۳-۵-۱. توانایی تعقل ذات ۷۷
- ۴-۵-۱. توانایی تکثیر معلومات ۷۹

.....	۶-۱. بخش ششم
۸۱	اتحاد عاقل و معقول
۸۱	۱-۶-۱. پذیرش اتحاد در تعقل ذات
۸۲	۲-۶-۱. پذیرش اتحاد توسط بزرگان حکمای مشاء
۸۲	۳-۶-۱. موارد نفی اتحاد توسط شیخ الرئيس
۸۲	۴-۶-۱. اقوال شیخ الرئيس در پذیرش اتحاد
۸۴	۵-۶-۱. اقوال شیخ الرئيس در نفی اتحاد
۸۴	۶-۶-۱. معقول بالذات و بالعرض
۸۵	۷-۶-۱. مقصود حکما از اتحاد عاقل و معقول
۸۷	۸-۶-۱. برهان شیخ الرئيس در نفی اتحاد عاقل و معقول
۸۸	۹-۶-۱. مبانی انکار اتحاد عاقل و معقول
۸۹	۱۰-۶-۱. خلاصه مبحث اتحاد عاقل و معقول
۸۹	۱۱-۶-۱. اتحاد عقل و معقول
۹۰	۱۲-۶-۱. اشکالات حاصل از انکار اتحاد عاقل و معقول
.....	۷-۱. بخش هفتم
۹۲	ارزش معرفتی ادراک عقلی
۹۲	۱-۷-۱. پیشینه تاریخی بحث واقع‌نمایی ادراکات
۹۳	۲-۷-۱. مفهوم واقع‌نمایی صور ادراکی
۹۴	۳-۷-۱. توجیه نحوه واقع‌نمایی صور ادراکی
۹۶	۴-۷-۱. منشأ وقوع خطا در ادراک
۹۹	۵-۷-۱. معیار تشخیص صحت تفکر

فصل دوم

ادراک عقلی از نظر ابن رشد

۱۰۲.....	مدخل
.....	۱-۲. بخش اول
۱۰۴.....	ماهیت و وجود ادراک عقلی
۱۰۴.....	۱-۲. ۱. نفس حساسه و قوای آن
۱۰۵.....	ادراک حسی و خصوصیات آن
۱۱۱.....	۱-۲. ۲. نفس متخیله
۱۱۳.....	ادراک خیالی
۱۱۴.....	۱-۲. ۳. نفس ناطقه
۱۱۵.....	عقل نظری و عقل عملی
۱۱۶.....	۱-۲. ۴. ادراک عقلی
۱۱۷.....	نحوه وجود صور عقلی
۱۱۸.....	کیفیت حصول صور عقلی
۱۱۹.....	ویژگیهای صور عقلی
۱۲۱.....	۱-۲. ۵. نقد نظریه افلاطون در باب ادراک
۱۲۳.....	علل پیدایش نظریه افلاطون
۱۲۴.....	شبهه حاصل از رد نظریه افلاطون و پاسخ آن
۱۲۵.....	۱-۲. ۶. عرضی بودن کلیات و نفی شبهه مربوط به آن
.....	۲-۲. بخش دوم
۱۲۷.....	مدرک ادراکات عقلی و خصوصیات آن

۱۲۷ اشاره به آرای ارسطو و شارحان او
۱۲۷ ارسطو
۱۲۸ ثئوفراستوس
۱۲۹ اسکندر افرودیسی
۱۳۰ تامسپیوس
۱۳۱ ۲-۲-۲. معقولات نظری و ضرورت عقل هیولانی
۱۳۳ ۳-۲-۲. عقل هیولانی
۱۳۶ فنای عقل هیولانی
۱۳۷ ۴-۲-۲. عقل فعال
۱۳۹ رابطه عقل هیولانی با عقل فعال

فصل سوم

ادراک عقلی از نظر فخر رازی

۱۴۱ مدخل
..... ۱-۳. بخش اول
۱۴۳ ماهیت ادراک عقلی از نظر فخر رازی
۱۴۳ ۱-۱-۳. تبیین نظر فلاسفه درباره ماهیت ادراک
۱۴۵ ۲-۱-۳. اشکالات فخر رازی بر فلاسفه
۱۴۷ ۳-۱-۳. آرای متکلمان درباره ماهیت ادراک
۱۵۰ ۴-۱-۳. تبیین نظر نهایی فخر رازی درباره ماهیت ادراک
۱۵۳ ۵-۱-۳. تفاوت حصول صورت در عقل با حصول آن در ماده

.....	۲-۳. بخش دوم
۱۵۵	کیفیت حصول ادراکات عقلی از دیدگاه فخر رازی
۱۵۵	۱-۲-۳. نفی قوای ادراکی
۱۶۰	۲-۲-۳. نفی عقل فعال
۱۶۱	اسباب حصول عنوم
۱۶۳	۳-۲-۳. اقسام معلومات و صور ادراکی
۱۶۳	اقسام معلومات
۱۶۳	اقسام صور ادراکی
۱۷۰	۴-۲-۳. نحوه حصول ادراکات و نقش حواس
۱۷۵	۵-۲-۳. امکان تعقل بسائط و معدومات
۱۷۶	۶-۲-۳. آرای مختلف درباره حجیت ادراکات
۱۷۷	۷-۲-۳. نفی علم بسیط اجمالی
۱۷۸	۸-۲-۳. تفاوت‌های کل و کلی
۱۷۹	۹-۲-۳. شرایط حصول ادراک
۱۷۹	۱۰-۲-۳. ضعفهای عقل

فصل چهارم

۱۸۱	خلاصه مطالب و نتیجه‌گیری
۱۹۲	فهرست منابع
۱۹۷	چکیده انگلیسی